

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІІВ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

PECULIARITIES OF ENVIRONMENTAL COMPETENCE OF FUTURE SEAFARERS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

У статті порушується наукова проблема формування особливостей екологічної компетентності для сталого розвитку майбутніх фахівців морської галузі, зокрема судноводіїв. Зазначається, що відповідно до Цілей сталого розвитку (які прийняті Організацією об'єднаних націй у 2015 р) ключовим питанням, у тому числі, є збереження та захист навколишнього середовища. Актуальність статті підтверджується тим, що морський транспорт є важливим фактором економіки багатьох країн, а ефективна робота морського транспорту є запорукою економічного розвитку країни. Екологічно обґрунтована діяльність судноводіїв сприяє захисту навколишнього середовища та робить морський транспорт більш конкурентоспроможним.

Проаналізовані погляди вітчизняних науковців щодо визначення дефініції «екологічна компетентність», що дозволяє сформулювати теоретичне підґрунтя для дослідження. У статті зазначено, що формування особливостей сталого розвитку екологічної компетентності майбутніх судноводіїв є складною, інтегративною характеристикою особистості, яка відображає мотиви екологічної діяльності, володіння екологічними знаннями і природно-доцільними видами діяльності, вольові якості та цінності особистості з активною позицією особистості у галузі охорони навколишнього природного середовища. Встановлено, що екологічне виховання є один з напрямів виховання, що є предметом постійної уваги міжнародних організацій і, у першу чергу – ООН, а формування сталого розвитку екологічної компетентності майбутніх судноводіїв є важливою умовою для захисту навколишнього середовища та забезпечення сталого розвитку морського транспорту. Зазначені основні шляхи формування екологічної компетентності майбутніх судноводіїв, такі як включення екологічних питань у навчальний план морських навчальних закладів; застосування інтерактивних методів навчання, які сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів та формуванню у них екологічної свідомості; залучення студентів до практичної діяльності з охорони навколишнього середовища; рефлексія майбутніх водіїв в процесі навчання, адже вона дозволяє курсантам проаналізувати, що вони знають і вміють, а що ще потрібно вивчити.

Ключові слова: екологічна компетентність, морська галузь, майбутні судноводії,

особисті якості, професійні якості, профільні заклади вищої освіти.

In the article, the scientific problem of forming the characteristics of ecological competence for the sustainable development of future maritime industry professionals, particularly navigators, is addressed. It is noted that in accordance with the Sustainable Development Goals adopted by the United Nations in 2015, a key issue, including the preservation and protection of the environment, is highlighted. The relevance of the article is confirmed by the fact that maritime transport is a significant factor in the economies of many countries, and the effective operation of maritime transport is a guarantee of the country's economic development. Ecologically justified activities of navigators contribute to environmental protection and make maritime transport more competitive.

The views of domestic scientists on defining the «ecological competence» are analyzed in the article, providing a theoretical basis for research. The article points out that the formation of characteristics for sustainable development of ecological competence in future navigators is a complex, integrative characteristic of personality. It reflects the motives of environmental activity, possession of ecological knowledge and nature-friendly types of activities, volitional qualities, and values of individuals with an active stance in environmental conservation. It is established that environmental education is one of the directions in education, receiving constant attention from international organizations, especially the United Nations. The formation of sustainable development of ecological competence in future navigators is considered a crucial condition for environmental protection and sustainable development of maritime transport. The article outlines the main ways of forming ecological competence in future navigators, such as incorporating ecological issues into the curriculum of maritime educational institutions, applying interactive teaching methods to activate students' cognitive activities and develop their environmental awareness, involving students in practical environmental protection activities, and promoting reflection among future navigators during their education to analyze what they know and what they still need to learn. **Key words:** environmental competence, maritime industry, future shipmasters, personal qualities, professional qualities, specialized institutions of higher education.

УДК 502.1:614.8:614.831.8:378.147
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/66.8>

Діденко О.В.,
докт. пед. наук, професор,
заступник начальника науково-організаційного відділу
Національної академії Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького

Постановка проблеми. Екологічне виховання є один з напрямів виховання, що є предметом постійної уваги міжнародних організацій і, у першу чергу – ООН. Вони визначають методологічні, концептуальні і стратегічні орієнтири розвитку цього напрямку педагогічної науки і практики [6]. Економічні, політичні та культурні процеси демократичного суспільства зумовлюють значний інтерес до

екологічного стану планети. Зокрема коло наукових інтересів багатьох дослідників спрямоване на стан світового океану, враховуючи катастрофічну ситуацію у зв'язку зі шкідливими викидами виробництв, нафтових веж, військової агресії тощо. Швидкоплинний розвиток морської галузі не стоїть осторонь зазначеної проблеми, адже сучасні судна ще не позбавленні шкідливих елементів, що

впливають на фауну та флору світового океану (викид палива, створення шуму тощо). У цьому контексті вагому роль відіграє фахівець морської галузі, який знається на екологічних проблемах сучасності, компетентний у питаннях попередження негативних наслідків фахової діяльності, свідомий щодо розуміння необхідності покращення екологічної ситуації тощо. Відтак, морська галузь потребує фахівців, які зуміють застосовувати на практиці набуті знання, вміння та навички щодо питання екологічної безпеки.

25 вересня 2015 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила Порядок денний у сфері розвитку на період після 2015 року: «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». На засіданні було визначено Сімнадцять Цілей сталого розвитку, що демонструють масштабність і амбітність цього нового всезагального Порядку денного. До 17 цілей, у тому числі, входять і питання захисту планети, кліматичні зміни, захист природних ресурсів тощо. Відповідно до Глобальних цілей, наразі ключовим складником життєвої та професійної компетентності, за відсутності якої нині жоден фахівець не може вважатись цілком готовим до провадження фахової діяльності є його екологічна компетентність. Не виключенням є й сформована екологічна компетентність у майбутніх судноводіїв.

Аналіз актуальних досліджень. Екологічна компетентність та процес формування її у здобувачів освіти різних рівнів була науковою проблемою чималої кількості вчених (Т. Бакірової, О. Гуренкової, Д. Єрмакова, Л. Лук'янової А. Макоїдова, Н. Казакова, Л. Титаренко та ін.).

Деякі науковці наголошують, що «до системотворювальних і ціннісно-орієнтованих компетенцій сьогодні відносять життєві компетенції, різновидом яких є екологічні компетенції. Набуття таких компетенцій забезпечить особистості й екологічну компетентність. Екологічні компетенції ґрунтуються на транспредметних знаннях і сукупно є основою фундаменталізації освіти. Адже саме процес фундаменталізації освіти забезпечує високий освітній рівень населення, екологізацію виробництва, вироблення жорстких екологічних стандартів, використання безвідхідних технологій і загалом набуття людиною ноосферного мислення» [2].

Зважаючи на те, що фахівці морської галузі мають не аби який стосунок до екологічної ситуації в світі, питання їх екологічної компетентності є науковим інтересом багатьох учених (М. Бабишена, В. Волошин, В. Добровольська, С. Зубрилов, В. Істомін, С. Левківський, Е. Манн-Боргезе, С. Місевич, М. Падун, В. Позднякова, А. Сваричевська, В. Шмаков, А. Яцик та ін.).

Аналіз і систематизація наукових розвідок учених з проблеми формування екологічної

компетентності майбутніх фахівців, зокрема судноводіїв, надало змогу зазначити, що ця проблема остаточно не вирішена з огляду на складність самого явища екологічної компетентності.

Мета статті передбачає окреслення питання формування особливостей екологічної компетентності фахівців судноводіїв для сталого розвитку.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження використовувалися теоретичні методи, а саме: аналіз, синтез, узагальнення психолого-педагогічної, соціальної, фахової літератури з порушеної проблеми та власний емпіричний досвід.

Виклад основного матеріалу. Науковці по різному трактують поняття екологічної компетентності фахівців. Так, С. Толочко, А. Шкодин, характеризуючи екологічну компетентність майбутнього фахівця агротехнічного спрямування трактують як «Особистісна характеристика, що включає сукупність знань про природне середовище, характер впливу і норми взаємодії людини з навколишнім середовищем; уміння творчо вирішувати професійні екологічні завдання; досвід участі у практичних справах із збереження та покращення стану навколишнього середовища; екологічно значущі особистісні якості курсанта (гуманність, емпатійність, ощадливість, відповідальність за результати своєї екологічної діяльності» [5, с. 168].

Науковці О. Лободинська, І. Магазинщикова наголошують, що «важливою проблемою досліджень протягом тривалого часу залишається проблема мотивування змін поведінки людини на дружню до довкілля, заохочення до використання позитивних екологічних практик» [3, с. 168]. «...Формування усвідомленого ставлення молоді до здійснення проєкологічної діяльності, готовність студентів долучатися до суспільно значущих екологічних практик також є важливою складовою діагностики екологічної компетентності курсанта» [3, с. 169].

Погоджуємося з авторами, що поняття «екологічна компетентність» не має єдиної точки зору у науковців, здебільшого воно розглядається «як вищий рівень завдань, які необхідно вміти вирішувати фахівцям, незалежно від профілю підготовки як із позиції зменшення негативного впливу на природу, так і з позиції поліпшення стану навколишнього середовища» [4, с. 31]. Сутність означеної дефініції ґрунтується на цінностях, моральних якостях, знаннях і набутому досвіді, які зумовлюють уміння людини вирішувати екологічні проблеми. Складниками екологічної компетентності майбутнього фахівця аграрної галузі науковці обрали наступні компоненти: емоційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, особистісно-розвивальний. Разом з тим, О. Герасимчук стверджує, що «...поняття екологічна компетентність

набуває універсального, міждисциплінарного, інтегрального та соціокультурного характеру» [1, с. 87].

Таким чином, можна зробити висновок, що екологічна компетентність судноводіїв – це здатність розуміти екологічні проблеми, приймати обґрунтовані рішення щодо їх вирішення та діяти в екологічно відповідальний спосіб. Вона є важливою складовою професійної компетентності судноводіїв, оскільки від них безпосередньо залежить стан навколишнього середовища в акваторії Світового океану.

З урахуванням результатів аналізу наукової літератури [3; 5] визначимо особливості екологічної компетентності майбутніх судноводіїв для сталого розвитку:

- цілевстановлення – метою формування екологічної компетентності судноводіїв є не лише їхня обізнаність про екологічні проблеми, а й формування у них здатності діяти в екологічно відповідальний спосіб;

- інтегрованість – екологічна компетентність є інтегративною характеристикою особистості, яка включає в себе знання, вміння, навички, цінності та ставлення. Тому формування екологічної компетентності судноводіїв має здійснюватися в процесі професійної підготовки, в рамках всіх навчальних дисциплін;

- процесність – формування екологічної компетентності є процесом, який триває протягом усього життя людини. Тому освітній процес має бути спрямований на розвиток у судноводіїв здатності самостійно навчатися та розвиватися в цій сфері;

- знання про екологічні проблеми, пов'язані з морським транспортом, зокрема, про забруднення Світового океану, наслідки забруднення для здоров'я людини та довкілля, заходи щодо захисту навколишнього середовища;

- уміння застосовувати екологічні знання в професійній діяльності, зокрема, дотримуватися екологічних норм і правил, вживати заходів щодо запобігання та зменшення забруднення навколишнього середовища;

- вміння приймати екологічно обґрунтовані рішення в професійній діяльності, зокрема, у разі виникнення екологічних надзвичайних ситуацій;

- екологічна свідомість, тобто розуміння важливості збереження навколишнього середовища та готовність особисто брати участь у природоохоронній діяльності;

- формування екологічно спрямованих практичних, пізнавальних і творчих умінь, потреби й уміння проявляти активність у вирішенні екологічних проблем, розробка та реалізація екологічних проєктів;

- формування самовдосконалення та саморозвитку, можливість до визначення сенсу життя.

Формування екологічної компетентності майбутніх судноводіїв здійснюється в процесі їх професійної підготовки в закладах освіти.

До основних шляхів формування екологічної компетентності майбутніх судноводіїв можна віднести:

- включення екологічних питань у навчальний план морських навчальних закладів. Важливо, щоб майбутні судноводії отримували знання про екологічні проблеми, пов'язані з морським транспортом, та навчилися застосовувати ці знання в професійній діяльності;

- застосування інтерактивних методів навчання, які сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів та формуванню у них екологічної свідомості;

- залучення студентів до практичної діяльності з охорони навколишнього середовища. Це може бути участь у природоохоронних проєктах, робота в екологічних організаціях тощо;

- рефлексія майбутніх водіїв в процесі навчання, адже вона дозволяє курсантам проаналізувати, що вони знають і вміють, а що ще потрібно вивчити. Це допомагає визначити свої слабкі та сильні сторони та розробити план подальшого навчання. Рефлексія допомагає курсантам навчитися аналізувати інформацію, формулювати власні думки та судження. Це важливо для судноводіїв, оскільки вони повинні бути здатними приймати рішення в складних ситуаціях.

Серед основних завдань Стратегії визначено засвоєння педагогами знань, що дозволяють включати питання сталого розвитку у предмети, які вони викладають [7]. Зокрема, це можуть бути спеціально орієнтовані освітні компоненти, як «Безпека людини та охорона навколишнього середовища», чи профільні, як «Безпека та охорона на морі», «Теорія, будова та морехідні якості судна», «Світовий океан і морське право» тощо.

На наше переконання, необхідність формування екологічної компетентності є очевидною, враховуючи стан навколишнього середовища, зазначена компетентність має бути не лише результатом екологічної освіти, а й складовою особистісної екологічної культури. Екологічна спрямованість має стати потребою у майбутнього судноводія щодо реалізації усвідомлених ним екологічних цінностей.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Необхідність дотримання Цілей сталого розвитку, як загальносвітового явища, так і всередині нашої країни, зумовило порушити питання формування у майбутніх фахівців, зокрема майбутніх судноводіїв, екологічної компетентності. У ході дослідження з'ясовано, що науковці не однозначно трактують означену дефініцію, зокрема у вузькому значенні екологічну компетентність розглядають як комплекс особистих якостей,

що зумовлюють здатність майбутніх фахівців морської галузі приймати адекватні рішення в конкретній екологічній ситуації. У широкому – екологічну компетентність розуміють як складову екологічної культури особистості, що відображає відносини людини із навколишнім її соціо-природним середовищем.

Відповідно до Концепції екологічної освіти України основним завданням екологічної освіти має бути формування екологічної культури засобами формальної і неформальної освіти, відтак сформованість екологічної компетентності судноводіїв в умовах сталого розвитку є важливим фактором в процесі навчання. Тому освіта майбутніх судноводіїв у цій сфері є пріоритетним завданням для всіх зацікавлених сторін, а саме закладів освіти, викладачів та держави в цілому.

Подальше дослідження передбачає з'ясування стану сформованості екологічної компетентності у майбутніх судноводіїв та впровадження необхідних педагогічних умов щодо ефективного формування зазначеної дефініції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Герасимчук О. Л. Формування екологічної компетентності майбутніх гірничих інженерів у процесі професійної підготовки. Дис. ... кан. пед. наук. /

13.00.04. Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2015. 200 с.

2. Липова Л., Лукашенко Т., Малишев В. Екологічна компетентність особистості в умовах фундаменталізації освіти. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/767>

3. Лободинська О. М., Магазинщикова І. П. Роль екологічних практик у формуванні екологічної компетентності фахівця з вищою освітою. Науковий вісник НЛТУ України. 2018. Т. 28, № 2. С. 167–171. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnlntu_2018_28%28%29_34

4. Нагаєв В. М., Данченко І. О., Мітяшкіна Т. Ю. Формування екологічної компетентності майбутніх фахівців аграрної сфери в умовах технологічної підготовки. Імідж сучасного педагога. 2021. (4(199)), 30–35. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-4\(199\)-30-35](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-4(199)-30-35)

5. Толочко С. В., Шкодин А. В. Формування екологічної компетентності студентів агротехнічних спеціальностей. Науково-практичний журнал. Екологічні науки. 2021. № 18-19. С. 165–172.

6. Пустовіт Н.А. Освіта для сталого розвитку – важливий напрям підвищення екологічної компетентності вчителя. URL: 06pnaekv.rtf (zu.edu.ua) (дата звернення 13.12.23)

7. Організація Об'єднаних Націй Економічна і Соціальна Рада. Європейська економічна комісія. Стратегія ЄЕК ООН для освіти в інтересах сталого розвитку. Матеріали Наради високого рівня представників міністерств охорони довкілля та освіти. Вільнюс, 2005.